

ALİ TANTÂVÎ'NİN ARAPÇA EĞİTİMİNE DAİR GÖRÜŞLERİ

Cemal Abdullah AYDIN*

Özet

Ali Tantâvî Suriyeli bir eğitimci, edebiyatçı ve hukuk âlimidir. Arapça eğitimine dair müstakil bir eser telif etmemiştir. Ancak yıllarca Arapça öğretmenliği yapmış bir edebiyatçı olarak muhtelif yazı ve makalelerinde Arapça eğitimine dair orijinal tespitlerde bulunmuştur.

Tantavi, klasik dil eğitiminin ıslah edilmesi gerektiğini savunmuş ve Arapça eğitimini zorlaştıran sebepleri incelemiştir. Bu çalışmada Ali Tantâvî'nin Arapça eğitimine dair bazı tespitleri ve Arapça eğitiminin ıslahı konusundaki görüşleri, makalelerinden hareketle belirlenmeye çalışılmıştır. Okullarda dil eğitimi ve gramer eğitimine dair eleştirileri incelenmiştir. Edebi metinleri okumaya alışkanlık kazandırmaya ve Arapçayı yaygınlaştırmaya yönelik teklifleri tespit edilerek aktarılmıştır.

Bu konu, Ali Tantâvî konumundaki bir edebiyatçının görüş ve tekliflerinin Arapça öğretim ve eğitiminde faydalı olması gayesiyle seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Tantâvî, Arapça Eğitimi, Nahiv.

Ali Tantâvî On Arabic Education

Abstract: Ali Tantawi is a litterateur, a jurist, and an educationalist. Even though he did not publish any books dedicated into "Arabic Education", Tantâvî was an Arabic language teacher. He authored many compelling arguments on Arabic Education in his works. He advocated a rejuvenated and restructured classical language education, and pinpointed the factors that make Arabic Language education especially difficult.

In this paper, we summarize Tantawî's position on Arabic education through his published articles. We exhibit how Tantawî criticized language training in schools, and lacking points in teaching Arabic grammar. We also show how Tantawî puts a great emphasis on reading

literary works. We also include his suggestions on how to expand the usage of Arabic language.

We believe that this study significantly contributes to the body of literature on Arabic Education as it summarizes and elaborates a prolific litterateur, and educationalist position on Arabic language training.

Keywords: Ali Tantawi, Arabic Education, Nahw

GİRİŞ

Geçtiğimiz yüzyılda yaşayan Ali Tantâvî hem makale ve kitapları hem televizyon ve radyodaki sohbet programlarıyla şöhreti memleketini aşan bir eğitimci, Arap edebiyatçısı ve hukuk âlimidir. Kitaplarının mühim bir kısmı, muhtelif konularda yazdığı makalelerinin yahut konuşma ve hutbelerinin derlenmesinden ibarettir. Tantâvî çok yönlü bir şahsiyet olması hasebiyle makale ve konuşmalarında farklı konuları işlemiştir. Hayatını anlatırken de bahsedeceğimiz üzere birçok yerde -Suriye'nin birçok şehrinde, Bağdat'ta, Basra'da, Kerkük'te, Beyrut'ta, Kahire'de, Riyad'da, Mekke'de,- değişik görevler icra etmiş, bu görevleri esnasında edebiyatçı kimliğiyle makale ve kitap yazmaya devam etmiştir.

Tantâvî'nin hem meşhur bir edebiyatçı hem yıllarca Arap dili ve edebiyatı öğreticiliği yapmış bir eğitimci olması açısından Arapça öğretimine dair görüş ve önerileri önemli ve dikkat çekicidir. Yazarın değişik kitap ve makalelerinde yer alan bu görüşlerini, Arapça eğitimi sahasında faydalı olacağı düşüncesiyle derleyip değerlendirmeye çalışacağız.

I- BİYOGRAFİSİ

A-Tahsil Hayatı

Ali Tantavi 12 Haziran 1909'da Suriye'nin başşehri Şam'da dünyaya gelmiştir.

Şam ulemasından olan babası Mustafa Tantâvî fetva emini olarak görev yapmıştır. Bu sebeple Ali Tantâvî küçük yaştan itibaren ilme ve kitaplara aşina yetişmiştir.

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi (cemalaydin@yahoo.com)

Ali Tantâvî modern tarz eğitim yanında klasik medrese tahsili görmüş, ilim öğrenmede iki üslubu birleştirmiştir. Babasının fetva emini olması sebebiyle sık sık fetva sormak için gelenler, babasının düzenlediği ilim meclisleri ve ders halkaları Ali Tantâvî'nin modern tarzdaki eğitiminin yanında klasik medrese tahsili almasını da sağlamıştır.¹ Babasının vefatından sonra da okul dışı eğitim almaya devam etmiştir.²

Altı kardeşin en büyüğü olan Tantâvî on altı yaşında iken babasını kaybeder. Babasının vefatından sonra bir yandan ailesinin geçimini temin etmekle uğraşırken diğer yandan *Mektebu Anber* adlı lisede tahsiline devam eder. Ezher Üniversitesi mezunu bir hocadan da camide ilim tahsilini sürdürür.³ Liseden 1928'de mezun olup Mısır'da bir süre yüksek tahsiline devam eder. Mısır'a yüksek tahsil için Suriye'den giden ilk öğrencidir.⁴ Ancak kısa süre sonra döner ve hukuk fakültesinde okur. Bu fakülteden 1933'te mezun olan Tantâvî öğrencilik yıllarında Mısır'da gördüğü üniversite öğrenci teşkilatlarına benzer bir birliğin kurulması için çalışır. Bu çabaları sonucunda kurulan Suriye Yüksek Talebe Teşkilatı'nın üç sene başkanlığını yapar.⁵

B- Meslek Hayatı

Tantâvî ailesinin geçimini sağlamak için babasının vefatından sonra çalışmaya başlar. Muhasebecilik, özel okullarda öğretmenlik, gazetecilik, ilkokul ve liselerde kadrolu öğretmenlik, farklı fakültelerde öğretim üyeliği ve yargıçlık Tantâvî'nin icra ettiği görevlerdir. Lise'de iken muhasebecilik yapan Tantâvî, üniversite yıllarında *el-Eyyam* gazetesinin idaresinde çalışır.⁶ 1931 yılından itibaren gazetecilikten öğretmenliğe geçiş yaparak devlet okullarında göreve başlar.⁷ 1936 yılında Bağdat'ta lise öğretmenliği yanında daha sonra İslam hukuku fakültesi olacak Daru'l-ulumî's-ş-şeriyye'de ders vermeye başlar.

¹ Tantâvî, Ali *Zikreyât*, Cidde 1985, I/192

² Hatıratının bir bölümünü okul dışı eğitim aldığı hocalarına ayırmıştır. Bkz. Tantâvî, *Zikreyât*, I/191

³ Tantâvî, Ali, *Fî sebîli'l-İslah*, Cidde 1996, s. 22

⁴ *A.e.*, s. 25

⁵ Bu teşkilat Fransız işgaline karşı mücadelede büyük role sahip bir yapılanmadır. Bkz. Tantâvî, *Zikreyât*, II/55

⁶ Muhasebeciliğe babasının vefatıyla başlar. Bu yüzden bir süre okulu terk eder. Bkz. *A.e.*, I/187, *el-Eyyam* gazetesi hakkında geniş bilgi için bkz. Tantâvî, *A.e.*, II/79

⁷ Tantâvî, *A.e.* II/103-104

Daha sonra Kerkük ve Basra'da liselerde öğretmenlik yapar.⁸ 1937'de Beyrut'ta İslam Hukuk'u fakültesinde ders verir. 1938 ve 1939'da Irak'ta öğretmenliğe devam eder. Ardından tekrar Suriye'ye döner ve lise öğretmenliği yapar. Ali Tantâvî gerek ülkesinde gerek dışarıda kısa sürede çok değişik yerlerde vazife almıştır. Sık yer değiştirmesinde o zamanlar -sömürge olmaları nedeniyle- batı ülkelerine bağlı hükümetlere karşı sert tavırlarının, yazdığı yazıların ve halkı heyecanlandıran hutbelerinin büyük rolü vardır.

Tantâvî 1941 yılında meslek hayatında yepyeni bir merhaleye geçer. Adalet bakanlığı bünyesinde yargıçlığa başlar.⁹ Değişik şehirlerde yargıçlık vazifesini icra ettikten sonra 1943'ten itibaren Şam'da on yıl boyunca 'el-Kadî el-mümtez' rütbesiyle yüksek yargıda görev yapar. Ardından Yargıtay hâkimliğine yükseltilir. Bu görevi 1963 yılında Suudi Arabistan'a gidinceye kadar devam eder. 1947 yılında yeni bir aile hukuku mevzuatı hazırlamakla görevlendirilir. Bunun için Mısır'a gidip çalışmalarda bulunduktan sonra Suriye aile hukuku mevzuatını başkanlığını yaptığı bir heyetle birlikte hazırlar.¹⁰ 1960 yılında şer'î liselere¹¹ eğitim müfredatı hazırlar. 1963'te Riyad'da İslam hukuku ve Arap dili fakültelerinde ders verir. Bir süre sonra Mekke'de İslam hukuku fakültesinde hocalık yapar.

C- Yazarlığı ve Edebiyatçılığı

Tantâvî erken yaşta gazetelerde yazmaya başlar. Henüz lise öğrencisi iken 1926'da ilk makalesi neşredilir. Üniversite öğrencisi iken Fransız işgaline karşı mücadele veren milli oluşumun gazetesi *el-Eyyam*'ın yazı işleri müdürlüğünü yapar.

Mısırlı meşhur edebiyatçı Ahmet Hasan Zeyyat Arap âleminde büyük yankı yapan '*er-Risale*' adlı haftalık kültür edebiyat dergisini neşretmeye 1933'te başlamıştır. Ali Tantâvî de ilk yılın 22. sayısından itibaren bu derginin yazar kadrosunda yer alır. '*er-Risale*' neşredildiği 20 yıl boyunca Arap fikir

⁸ Irak yıllarını hatıratında genişçe anlatmıştır. Bkz. *A.e.*, III/241-307, Tantâvî Irak'ta çalıştığı yıllarda yazdığı makale ve radyo konuşmalarını *Bağdat hatıralar ve manzaralar* adlı eserinde toplamıştır. Tantâvî, *Bağdad zikreyât ve meşâhid*, Dimeşk, 1960

⁹ Tantâvî, *Zikreyât* IV/161

¹⁰ *A.e.*, IV/282

¹¹ Dini ağırlıklı eğitim veren meslek liseleri.

hayatında önemli bir mevki elde etmiş, zamanla ekol haline gelerek birçok edebiyatçının yetişmesine vesile olmuştur. Bu dergide yazan diğer bazı yazarlar şunlardır: 'Abbâs Mahmûd 'Akkâd, Mustafa Sadık Rafî'î, Tâhâ Hüseyin, Ahmed Emin, Seyyid Kutup, Mahmud Muhammed Şâkir. Derginin ilginç özelliklerinden biri farklı dünya görüşüne sahip yazarları bünyesinde barındırması, hatta zaman zaman şiddetli kalem kavgalarına sahne olmasıdır. Ali Tantâvî 1953'te dergi kapanıncaya dek yazılarına devam etmiştir. O bunların dışında daha birçok gazete ve dergide yazı ve makale neşretmiştir. Son olarak 'eş-Şarku'l-avsat' gazetesinde hatıraları beş yıl boyunca tefrika şeklinde yayınlanmış, daha sonra bu yazılar sekiz cilt halinde kitaplaştırılmıştır.

Tantâvî'nin edebî faaliyeti makale ve kitaplarıyla sınırlı değildir. Meslek hayatını anlatırken bahsettiğimiz gibi yıllarca liselerde Arap dili öğretmenliği ve Arap dili fakültelerinde öğretim üyeliği yapmıştır. Henüz yirmi iki yaşında hukuk fakültesi öğrencisi iken lise öğrencilerine özel Arapça dersleri vermiştir.¹²

Şam Ümeyye Camiinde cuma hutbelerini irticalen îrad eden Tantâvî, genç yaşından itibaren radyodaki düzenli konuşmalarıyla da meşhur olmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan'da televizyon yayınının başladığı 70'li yıllardan itibaren görüntülü sohbetleri yayınlanmaya başlanmış, bu program yirmi yılı aşkın bir süre devam etmiştir.

D-Vefatı

Ali Tantâvî ömrünün sonuna doğru üniversite derslerine, televizyon ve radyo programlarına yaşlılığı sebebiyle son vermiş, bir tür inziva hayatı yaşamıştır. Evinde haftanın belli günleri ziyaretçi kabul etmiş, bunun dışında pek kimseyle görüşmemiştir.¹³ Tantâvî 1999 yılında 90 yaşında vefat etmiştir.

¹² Tantâvî, *Zikreyât*, II/312

¹³ Tantâvî'nin Cidde'de evinde gerçekleştirilen bu ziyaretler, katılımcıların ilmi ve edebî çevrelerden olması sebebiyle edebî sohbet meclisleri mahiyetindeydi. Tantâvî'nin evinde ki meclislerle katılmak bu satırların yazarına 1992 yılında iki kere nasip oldu.

II- TANTÂVÎ'NİN ARAPÇA ÖĞRETİMİNE DAİR GÖRÜŞLERİ

A- Okullarda Arapça Eğitimi

Tantâvî'ye göre dil çok önemlidir. Dil bir toplumun varlık ve canlılık unsurudur. Arapça ise özellikle önemlidir. Çünkü Kuran'ın dilidir ve Arapçasız namaz kılınmaz. Bu sebeple Arapça her Müslümanın resmi dilidir.¹⁴

Ali Tantâvî, muhtelif yazı ve makalelerinde Arapça eğitime dair görüşlerini dile getirmiştir. Yargıçlık yaptığı yıllarda 1953 senesindeki bir yazısında -o zamana kadar- yirmi altı yıllık bir eğitimcilik hayatından ve hala lisede ders vermeye devam ettiğinden bahseder.¹⁵ Tantâvî, bu yazısında ilk ve orta eğitimdeki sistemi eleştirir. Ona göre bu sürede öğrencilerin zihnini teferruat sayılacak bilgilerle doldurmak hatadır. Altı yıllık orta öğretimde öğrencilere ileride unutacakları ve pratik hayatta ihtiyaç duymayacakları bilgilerin verilmesinin faydasız olduğunu ifade eder. "Bilinçli bir genç mesela kimyanın, fiziğin ve trigonometrinin inceliklerini bilmeden hukuk tahsil edemez mi? Bu derslerden özet malumatı bilmesi yeterli değil midir?"¹⁶ diyerek bu kanaatini ispata çalışır.

Tüm dersler hakkında ki bu kanaatini Arapça dersleri için şöyle örneklendirir: "Bir tıp öğrencisi şiiirdeki illetleri, Kûfelilerin ve Basralıların farklı görüşlerini öğrenmeden tıp tahsili yapamaz mı?"¹⁷

Tantâvî eğitim sisteminin bu problemlerden arınması için teklifler getirir. Arapça için de önerisi şudur: İlk ve orta eğitim toplam yedi yıl olmalıdır. Bu sürede öğrenci Arapçada ustalaşmalıdır. Ancak bu, alıştırma, uygulama ve doğuştan gelen dil kabiliyetini canlandırma ile sağlanmalıdır. Öğrencinin kafasına gramer kaideleri yüklenmemeli, i'rab türlerini öğretmekle zamanı öldürülmemelidir. Öğrencinin dilinin aşırı hatalardan korunması sağlanmalıdır. Buna da şöyle örnek verir: "Öğrencinin, (ل)dan sonra gelen ismi mübteda yahut mahzuf bir fiilin faili diye i'rab etmesinin veya mansub ismi hal yahut temyiz diye irab etmesinin bir zararı olmaz."¹⁸

¹⁴ Tantâvî, Ali, *Fusul fi 's-sekafê ve 'l-edeb*, Cidde 2007, s.177

¹⁵ *A.e.*, s.139

¹⁶ *A.e.*, s.145

¹⁷ *A.e.*, s.145

¹⁸ *A.e.*, s.146

B- Gramer Eğitiminin Islahı

Tantâvî gramer eğitiminin ıslahını ‘Dilin Âfeti Şu Nahivdir’ başlıklı makalesinde işler. Bu başlığı Ahmed Hasan Zeyyat’ın yazdığı bir makale başlığından iktibas ettiğini belirtmektedir. Tantâvî, ıslahın lüzumunu şöyle delillendirir: “Nahiv kısır bir ilim haline geldi. Kişi bu ilimle yıllarca meşgul oluyor. Tüm bu yılların ardından dili düzgün kullanmasını yahut Arapları anlamasını sağlayacak bir netice elde edemiyor. Nahvi on küsur yıl okumuş, bu ilmin mezhep ve kavillerini, kapalı ve gizli noktalarını öğrenmiş, tevillerde bulunan, illetlerini bulan, ispatlar yapıp deliller bulan, fikirlerini tartışıp savunan, türlü türlü açıklamalar yapan, ancak Arapların sözlerini anlayamayan, okuduğu tek bir sayfada, yaptığı bir konuşmada, anlattığı bir hikâyede dili düzgün kullanamayan hocalar tanıyorum.”¹⁹ Şu sorusu da çok manidardır: “Nahv Arapçayı kolaylaştırmak için vaz’ edilmişken ilimlerin en zoru haline geldiyse ne faydası kalmıştır?”²⁰

Ali Tantâvî’nin dikkat çeken iddialarından biri de nahvin bu şekilde zor hale getirilmesinden nahiv âlimlerini sorumlu tutmasıdır. Bu konuyla ilgili şöyle demektedir: “Nahvin bu şekilde karmaşık hale gelmesinin sebebi kanaatimce nahiv bilginlerinin nahvi kazanç vesilesi kılmalarıdır. Onlar nahvi bir ticarete, dünyevi amaca dönüştürdüler. O yüzden böyle karmaşık ve korkulan bir hale soktular. Bunu insanlar ancak onların aracılığıyla nahvi anlasın, gelip onlara sorup karşılığında para alsınlar ve böylece zenginleşsinler diye yaptılar.”²¹ İlk bakışta okuyucu için bu sözler inanılması zor, mübalâğalı hatta kimilerine gülünç gelebilir. Ancak Tantâvî bu sözlerini delillerle desteklemektedir. Verdiği örnekler bu ilmin ilk otoriteleri sayılan kimselere dâirdir. Devamla şöyle der: “Câhız *el-Hayevân* adlı kitabında Ahfeş’e şunu sorduğunu nakleder: ‘Niçin kitap yazarken önce anlaşılır bir şekilde başlayıp sonra zorlaştırıyor ve kapalı hale getiriyor ardından tekrar kolaylaştırıyorsun?’ Ahfeş de ona: ‘İnsanlar açık olanı anlayıp sevinirler, anlaşılmayanı da gelip bana sorarlar. Ben de anlaşılmayan kapalı yerleri onlara açıklayıp karşılığında ücret alırım.’ der.”²²

¹⁹ Tantâvî, Ali, *Fikr ve mebahis*, Cidde 1988, s.13

²⁰ *A.e.*, s.14

²¹ *A.e.*, s.15

²² Câhız ile Ahfeş arasında geçen bu diyalog Tantâvî’nin naklettiğinden daha uzuncadır. Bkz. Câhız, *Kitabu'l-hayevân*, I/91-92, thk: Abdusselam Harun II. Baskı, 1965

Tantâvî’nin verdiği bir diğer örnek İbn Hâleveyh²³ hakkındadır: “Seyfu’d-devle²⁴ bir gece İbn Hâleveyh’in de aralarında bulunduğu bir grup âlime: ‘Kendisi memdûd olup çoğulu maksûr olan bir isim biliyor musunuz?’ diye sorar. ‘Hayır’ derler. İbn Haleveyh’e: ‘Sen ne diyorsun?’ diye sorar. ‘Ben iki isim biliyorum’ der. ‘Nedir?’ diye sorunca, ‘Bin gümüş dirhem almadan söylemem’ der.²⁵ Yine Nıftaveyh²⁶, Sîbeveyh’in²⁷ kitabını ücretsiz okutmazdı. İşte bu sebeple nahiv âlimleri bu karmaşıklaştırma işini sürekli takip ettikleri bir yol, ulaşmaya çalıştıkları bir gaye haline getirmişlerdir. Böylece insanlar onlara muhtaç olsun, sağlam mevkileri sürsün, onlara olan rağbet devam etsin diye bunu yapmışlardır. Hatta Büveyhî kralı ‘Adudu’d-devle Ebu Ali Farisî’den²⁸ bir nahv kitabı yazmasını istediğinde, *el-İdâh* adlı eserini yazmıştır. Nahv ilmini bu kitabında açıklamış, anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Öyle ki ‘Adudu’d-devle bir gece ona: ‘Bildüğimden öte bir şey yazmamışsın’ demiştir. O zaman Ebu Ali hata ettiğini anlamış, nahv bilginlerinin kendilerine çizdikleri nahvi karmaşık hale getirme üslubunun dışına çıktığını hissetmiş ve hemen hatasını telafi etmeye çalışmıştır. Gidip *et-Tekmile* adlı kitabını yazıp ‘Adudu’d-devle’ye götürmüştür. Büveyhî kralı kitabı okuyunca şöyle demiştir: ‘Hoca bize kızıp, bizim de kendisinin de anlamadığı bir kitap yazmış.’²⁹ Nahvi daha da karmaşıklaştırıp, kapalı hale getiren ve asıl gayesinden uzaklaştıran şey ise Rummânî’nin nahvi mantık ilmiyle mezcedip nahvin içine mantığı yerleştirmesidir. Öyle ki ondan sonra nahvi mantıktan tecrit etmek mümkün olmamıştır. Onun çağdaşı olan Ebu Ali Farisî şöyle der: ‘Eğer nahiv Rummanî’nin anlattığı ise biz nahvi bilmiyoruz. Eğer bizim dediğimiz nahiv ise

²³ Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed b. Hâleveyh el-Hemedânî (ö.370/980) Arap dili ve kıraat âlimi. Bkz. Tural, Hüseyin, "İbn Haleveyh" *DİA*, İstanbul 1999, XX/14

²⁴ Seyfü’l-devle Ali b. Abdu Tantâvî, *Zikreyât* İlah el-Hamdanî, (ö.356/967) Hamdanî devleti başkanı, bkz. Ziriklî, Hayreddin, *el-A’lam*, Beyrut 2002, IV/303

²⁵ Bkz. Suyuti, Celaleddin, *el-Müzhir fi ulumi'l-luga ve envâiha*, Beyrut 1998, II/199. Hadisenin aynen nakledildiği bu kitaptan iki ismin sahra’ ve azra’ olduğunu öğreniyoruz.

²⁶ Nıftaveyh, İbrahim b. Muhammed el-Atekî (ö.323/935) Arap dili edebiyatı ve kıraat âlimi. Bkz. Tüccar, Zülfikar, "Nıftaveyh" *DİA*, İstanbul, 2007, XXX/82

²⁷ Ebû Bîşr Amr b. Osman el-Hârisî Sibeveyh (ö.180/796) Arap dili gramerine dair zamanımıza ulaşan ilk hacimli eserin yazarı ve Basra nahiv mektebinin en önemli temsilcisi, Bkz. ÖZBALIKÇI, Mehmet Reşit, "Sibeveyhi". *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII/130

²⁸ Ebu Ali Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (ö. 377/987) Basra mektebine mensup nahiv âlimi. Bkz. Özbalkıç, Mehmet Reşit, "Ebu Ali el-Farisî", *DİA*, İstanbul, 1994, X/88

²⁹ Safedi, Salahaddin Aybek, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, Beyrut 2000, XI, 291

o nahvi bilmiyor'.³⁰ Böylece nahiv normal çizgisinden çıkmıştır. Artık nahiv Arapların sözünü anlama ve Araplar gibi söz söyleme vesilesi değildir. Müstakil, karmaşık, istikrarsız neredeyse hiçbir konusu kesin olmayan bir ilim haline gelmiştir. Nahiv bilginleri bu karmaşıklığa rıza göstermiş, bunu bir ticaret ve kazanç kaynağı edinmişlerdir. Hatta Sîyrafî³¹ sonradan oğlu Yusuf tarafından tamamlanan *el-İknâ'* adlı kitabını telif edip nahvi en net şekilde ve en güzel tertiple sunduğunda, anlaşılır ve kolay hale gelmişti. Kimsenin açıklamasına ihtiyaç olmadan herkes anlayabiliyordu. Öyle ki nahivciler bu kitap hakkında 'Ebu Said nahvi *el-İknâ'* adlı kitabıyla çöplüğe koydu' demişlerdir. Nahiv bilginleri mukavemet etmiş, kitabı ortadan kaldırmışlardır. Kitap zikredilmez olmuştur. Ondan geriye bir şey kalmış mıdır bilmiyoruz."³²

Tantâvî'nin mantık ilmiyle gramer'in mezcedilmesi ve böylece zorlaştırılmasını ifade etmesi dikkat çekicidir. Nitekim klasik eğitim müfredatının sarf kitaplarından olan *Şerhu'l-İzzi* adlı eser bir kelim âlimi olan Sadeddin Taftazanî tarafından kaleme alınmıştır. Eserde mantık terimlerinin kullanıldığı ve kelâmî üslubun hâkim olduğu bilinmektedir.

Tantâvî'nin bahsettiği şekilde zamanla müstakil ve tahsili yıllarca süren bir ilim haline gelmesi, Arap gramerinin, alet ilmi diye bilinmesine rağmen uygulamada alet ilmi sınırlarını aşması sonucunu doğurmuştur. Hatta klasik medrese eğitiminde ilim tahsili için bu eğitim sürecini tamamlama âdeti olmazsa olmaz şart kabul edilmiş, dini ilimlerde uzmanlık bir bakıma gramer âlimi olmakla ölçülür olmuştur. Bu tür eğitimde Arapça metinleri hatasız okumaya büyük önem verilmesi de bununla ilgili olabilir. Gramere çok uzun süren bir vaktin ayrılması, diğer ilimlere daha az zaman harcanmasını hatta bazı ilimlerin zamanla devre dışı kalmasını doğurmuştur. İslam dininin iki temel kaynağı tartışmasız Kuran-ı Kerim ve Peygamber (s.a.)'in Sünnetidir. Bu iki kaynak çevresinde gelişen ilimlerin (Tefsir ve Ulumu'l-Kur'an, Ulumu'l-hadis) klasik eğitim sisteminde uzun süre okutulmaması herhalde bununla açıklanabilir. Dini tahsil gayeli klasik medrese eğitiminde bizzat dinin kaynaklarıyla ilgili ilimlerin tahsiline az zaman ayrılması, tartışılması makalemizin sınırlarını aşan bir çelişkidir.

³⁰ Safedi, Salahaddin Aybek, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, XXI, 248

³¹ Hasan b. Abdullah Ebu Said es-Seyrâfî (ö.368/979) Nahiv âlimi. Bkz. Zirikî, *el-A'lam*, II/196

³² Tantâvî, *Fikr ve mebahis*, s.17

Tantâvî: "Nahvin bozulmasını arttıran Kûfeli ve Basralılar arasındaki ihtilafı." demekte ve bu iki taraf arasındaki ihtilafı tümünden olumsuz ve zararlı görmektedir. Kisâî³³ ve Sîbeveyh arasında cereyan eden bir münakaşayı zikredip aslında Sibeveyh'in haklı olduğunu, Kisâî'nin şaz görüşleri ortaya attığını anlatır. İşte bu tür şâz görüşlerle yapılan tartışmaların da zararlı olduğu düşüncesindedir.³⁴

Son olarak Arapların her sözüne bir illet ve sebep aramanın da menfilîğinden bahseder: "Nahvi bu bozulma üstüne daha da bozan, Arapların her sözüne illet ve sebep aramalarıdır. Her mansub ve mecrura bir illet bulmak için gerçeğe çok uzak yolları takip ederek uğraşmalarıdır."³⁵

Tantâvî bu yazsının sonuna doğru Arap edebiyatçılarını ıslaha davet etmektedir. Yazsının başında Ahmet Hasan Zeyyât'ın yazısından yaptığı bir iktibası tekrarlayarak bu daveti yapar: "Niçin nahivden, dili koruyacak telaffuzu ve sağlamlaştırarak sabit kuralları çıkarıp ortaya koymuyoruz? Geri kalanını edebiyat tarihçilerine, dil bilginlerine ve eski tâliplerine bırakalım."³⁶

Dikkat edilirse Ali Tantâvî nahvi tümünden terk etmeye çağırılmaktadır. O başta da belirttiğimiz gibi ıslahat taraftarıdır. Eleştirilerini belli noktalara yönlendirmiştir.

Bu makaleyi 1935 yılında neşreden Tantâvî, aynı başlıkla elli üç sene sonra 1988'de bir makale daha yayınlamıştır. Bu yazısında da, ilk makalesini özetledikten sonra bir takım eleştirilere yer vermiştir.

Eleştiri konularından birisi gramer kitaplarında yer alan tariflerdir. Mesela ismin şu tarifini küçük öğrencilere anlatırken çok zorluk çektiğinden bahseder: 'İsim, zihinde müstakil bir manaya işaret eden lafızdır. Zaman ondan bir cüz değildir.' Öğrencilerin zaten ismin ne olduğunu bu tarifi ezberlemeden de bildiklerini söyler.

Yine öğrenci iken karşılaştığı en zor sorulardan birisinin: 'Muzari fiilin çekimini, mazi fiilden nasıl türetirsin?' olduğunu ifade eder. Muzari fiilin

³³ Ebü'l-Hasen Ali b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfî (ö.189/805) Yedi kıraat imamından biri, nahiv âlimi. Bkz. Altıkulaç, Tayyar, "Kisâî, Ali B. Hamza" *DİA*, Ankara 2002, XXVI/69

³⁴ Tantâvî, *Fikr*, a.g.e., s.18

³⁵ Tantâvî, *Fikr*, a.g.e., s.18

³⁶ Tantâvî, *Fikr*, a.g.e., s.19

çekimini bildiğini ama mazi fiilden nasıl türediğini bilmediğini belirtir. Şaşırdığını söylediği noktalardan birisi de 'fâ-i sebebiyye, vavü'l-maiyye ve lâmu'l-cuhûd' harflerinin muzâri fiili mecburen gizli bir 'en' (ئ) ile mansûb etmesidir. Bunun yerine bu harflerin doğrudan muzâri fiili nasbettiklerini söylemek ona daha göre makuldür. Bu mecburi gizliliği sorgular ve böyle bir tevile gitmenin fiilin mansûb olduğu neticesini değiştirmedeğini, bunun abesle iştiğal olduğunu belirtir.

Daha çok şaşırmasına sebep olan noktayı şu sorusuyla dile getirir: "Nahiv kaideleri Arapların kullandığı dilden süzülerek o dile göre mi vaz' edilmiş ve esas kabul edilmiştir, yoksa kaideler dili kullananlara karşı hüccet olarak kullanılmak için mi vaz' edilmiştir? (...) Nahvin gayesi dili doğru ve hatasız kullanmaktır."³⁷

"Ben sadece nahvin öğrenim ve öğretimini kolaylaştırmak istiyorum."³⁸ Sözleriyle de Nahiv ilminin aleyhinde olmadığını vurgular.

Ona göre iki şeyi birbirinden ayırmak gerekir: Metni doğru okuyup genel manasını anlamak ve metni dakik bir şekilde çok iyi anlamak. Yeni başlayan bir öğrenci için hatasız okuyup manayı genel itibariyle anlaması yeterlidir. Bu şekilde anlama i'raba yardımcı olur. İ'rabın inceliklerine inilerek yapılması da metni dakik surette anlamayı sağlar. Yazar buna dair bazı ayetleri örnek verir ve bu ayetleri dakik surette anlamada i'rabın faydasını ortaya koyar.³⁹

Kısaca Ali Tantâvî nahiv ilmine ve gramer kurallarına karşı değildir. O bu ilmin çetrefil hale getirilmesine, zorlaştırılmasına, dil öğrenme önünde engel olmasına karşıdır.

Bir başka yazısında diğer bir noktaya dikkat çeker. Arapça öğretmenlerinin doğru seçilmesi gerektiğini belirtirken kimi öğretmenlerin Arapçanın orta seviyede metinlerini tam anlayamadıklarından yakınır.⁴⁰

³⁷ Tantâvî, *Fusul*, a.g.e., s. 164

³⁸ A.e., s. 165

³⁹ A.e., s. 165

⁴⁰ A.e., s. 178

C- Kitap Okumaya Alıştırma

Kitap okuma, dili geliştirme ve edebi meleke kazanmanın yegâne yoludur demek abartı sayılmaz. Öğrencilere kitap okuma alışkanlığını aşlamak da dil eğitiminin bir parçasıdır.

Tantâvî'nin Arap dili ve edebiyatında etkili bir mevkie sahip olmasını okuma sevgisine bağlamamız yanlış olmaz. Henüz lisede iken İbn Kuteybe'nin *Uyunu'l-ahbar*'ı, Muberrid'in *el-Kamil*'i gibi eserleri okuduğunu söyler. Yine tüm muhtevasını anlamamakla beraber Ebu'l-Ferec'in meşhur edebiyat ansiklopedisi *el-Eğâni*'sini öğrenci iken bitirdiğini anlatır.⁴¹

Tantâvî'ye göre kitap mütalaası çok önemlidir. Okulda okunan bilgilerin yeterli olmadığını, öğrencinin okul bilgileriyle bir şey elde edemeyeceğini, kitap mütalaasının şart olduğunu söyler.⁴²

Ona göre öğrencilerin okumaya alıştırılmaları için kolaydan zora doğru kitaplar okutulurken öğrenciye okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Örnek olarak kardeşine okuma alışkanlığını nasıl kazandırdığını anlatır. Önce Antere'nin kahramanlık öykülerini okutur. Sonra Vakidî'nin *Fütuhu's-Sam* adlı eserini okutur. Bu şekilde okuduğu kitapların seviyesini artırarak devam eder.

Tantâvî ilk başta belîğ üslupla yazılmış nitelikli hikâye kitaplarının okunması gerektiğini ifade eder. Örnek olarak Mustafa Lütfi Manfalutî'nin kitaplarını zikreder. Daha sonra da edebiyat kitaplarına geçebileceği önerir.

Edebiyat kitaplarından tavsiye ettiği şunlardır: Câhız'ın *el-Buhalâ*'sı (cimriler). İbnu'l-Mukaffa'nın *Kelile ve dimne*'si. Bu kitapları örnek olma itibariyle zikreder. Bu seviyeden sonra İbnu'l-Cevzî'nin *Saydu'l-hatır*'ı Haris Muhasibî'nin *er-Riaye li hukukillah*'ı okunabilir. Öğrenci Kuran'ı Kerim'i de okuduğunu anlama şartıyla okuyabilir. Tantâvî anlayarak kısa bir süre okumayı anlaşılmadan indirilen Kuran hatmine tercih etmektedir.⁴³

Tantâvî'nin özellikle eski metinleri okumayı tavsiye ettiğini görmekteyiz. Zira kendi hocalarının da buna dikkat ettiğini ve eski metinler okuttuklarını

⁴¹ Tantâvî, *Fusul*, a.g.e., s. 173

⁴² A.e., s. 179

⁴³ A.e., s. 180-181

belirtir. Hatta bazı hocaları öğrencilere gazete, dergi, hikâye türü metinleri okumalarını dil fasihliğine zarar verir diye yasaklamışlardır.⁴⁴

Öğrencilere kitap mütalaası ile ilgili diğer bir tavsiyesi de her gün hiç terk etmeden beş sahife metin okunmasıdır. Kendisinin -bunu 57 yaşında iken yazmıştır- yarım asırdır her gün elli sahife okuduğunu da ilave eder.

Kitapları yemeklere benzeten Tantâvî öğrencinin her kitabı okuması taraftarı değildir. Seçici olma taraftarıdır. Bunu da şöyle ifade eder: “Önemli olan kitabı iyi seçmektir. Kitaplar yemek gibidir. Kimi yemek faydalı kimi yemek zararlıdır. (...) Her bulduğunu yiyen -tatlıyı ekşiye soğuğu sığağa katanlar- şişkinlik hisseder ve hazımsızlık çeker. Her şeyi okuyan kişi de zihni hazımsızlık yaşar. Bazı kitaplar insanı cennete koyar bazı kitaplar da cehenneme sokar. Öğrenci dikkat etsin. Güvendiği öğretmen ve bilginlere danışsın.”⁴⁵

Kitap okuma bahsine son vermeden Ali Tantâvî'nin dil eğitimi kitaplarından haşiye ve şerhlerle ilgili görüşlerini de nakletmek gerekir. Tantâvî Müslüman doğunun yaşadığı geçiş dönemini tasvir ettiği bir yazısında Müslüman toplumlardaki ikiliğe dikkat çeker. Bununla ilgili örnekler verirken batı ve doğu kültürü almış fertleri kıyaslar. Batı kültürü almış kimselerin şarkın ilim mirasını tümünden reddetme bilgisizliğine düştüğünü anlatır. Doğu kültürü almış olanların ise modern bilimi reddettiklerini, bu kimselerin Arapça, din ve mantık ilimleri dışında bir bilgiye sahip olmadıklarını söyler. Kitaplarının da haşiye ve şerhlerden ibaret olduğunu, bu tür kitapların ne geçmişte ne bu zamanda pek yararlı olmadığı iddiasını dile getirir. Bu kitapların kısır bir üslupla telif edildikleri kanaatine sahiptir.⁴⁶

Anlaşıldığı kadarıyla Tantâvî tüm şerh edebiyatından ziyade, eğitim kurumlarında müfredat olarak okutulan şerhleri kastetmektedir. Haşiyelerle birlikte şerhleri zikretmesi bunu göstermektedir.

44 A.e., s.174

45 A.e., s.182

46 Bkz. Tantâvî, *Fikr*, a.g.e., s.71

Ali Tantâvî öğretmen ve öğrencilerin çabasının çoğunun bu eserleri anlamaya harcadığını, böylece öğrencinin pek netice alamadığını düşünmektedir.⁴⁷

D- Arapça Eğitiminin İslam Ülkelerinde Yaygınlaştırılması

Tantâvî Müslüman olan her yerde öğrencilerle dolup taşan Arapça okulları olduğunu söyleyerek şöyle der: “Dilimize hizmet için harekete geçerse, Arapçayı öğrenmek isteyen bu öğrencilere gidip öğretirsek, İslam âleminin tümü sadece yüz yıl zarfında Arapçayı -tıpkı hicri üçüncü asırdaki gibi- konuşabilecek hale gelir. Fakat ne yazık ki Arapça Araplar tarafından zayıf edilmiş ve ihmale uğramıştır.”⁴⁸

Tantâvî'ye göre Arapçanın ihmali, Arapların kendi dillerini yayma ve insanlara öğretme konusunda tembellikleri ile sınırlı değildir. Dili kullananlar bu dile sırt çevirmiş, okullarda ders olarak okutan hatta edebiyatçı geçinenler dahi bu dili hakıyla bilmemektedirler. Bu tenkitlerini Arap milliyetçilerine yönelttiğini belirtmekte, bir manada milliyetçiliklerine rağmen onları Arapça cahili olmakla suçlamaktadır.⁴⁹ Tantâvî, Arapçanın Araplar tarafından ihmal sonucu tehlikede olduğunu müşahhas misallerle ortaya koymaya çalışır. “Biz dilimizin neredeyse cahili haline geldik. İnanmayan kendisini sinasın. *Lisanu'l-Arab*'in istediği bir sayfasını açıp orada geçen örnek beyitlerden ardı ardına on beyit şiir okusun. Eğer tümünü veya yarısını hatta çeyreğini anlar ve açıklayabilirse ben haksızım, sözlerimi reddeden haklıdır. Ben, aramızdan *el-Kâmil*, *Edebü'l-kâtib* veya *el-Emâlî* gibi kitaplar yazan kimseler çıksın demiyorum. Bu kitapları hatasız okuyan ve açıklamasız anlayan kimseler olalım diyorum”⁵⁰

Tantâvî Arapçayı milliyetçilik adına değil de din adına eğitimle yaymanın gerekli olduğunu savunur. Ancak o vakit Arapçaya ikbalin artacağı görüşündedir.⁵¹

47 Bkz. A.e., s.71

48 Tantâvî, *Fusul*, a.g.e., s.155

49 A.e., s.152

50 Tantâvî, *Fikr*, a.g.e., s.10

51 Tantâvî, *Fusul*, a.g.e., s.155

Bu sözleriyle Arapçanın nasıl ve hangi yaklaşımla yayılması gerektiğini de açıklamaktadır.

III-SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ali Tantâvî Arapça eğitimine dair müstakil bir eser telif etmemekle beraber, yıllarca Arapça öğretmenliği yapmış bir edebiyatçı olarak muhtelif yazı ve makalelerinde Arapça eğitimine dair önemli ve orijinal tespitlerde bulunmuştur.

Tantâvî mevcut Arapça eğitiminin arzulanmış 'dil düzgün konuşulması ve metinlerinin anlaşılması' sonucuna götürmediği kanaatindedir. Yazarın bahsettiği 'dil kabiliyetini canlandırma' dilin düzgün şekilde konuşulması ile ilgilidir. Detaylı i'rab ve kaideleri öğretmek bu sonucu sağlamamaktadır. Arapça metinler doğru anlaşılmalıdır. Sağlıklı bir eğitimle öğrenciler edebi metinleri, sözlükleri anlar hale gelebilir. Bu da yıllarca süren, uzun teferruatlı fakat akılda kalmayan bilgiler veren gramer eğitimini ıslah etmekle mümkündür.

Tantâvî'ye göre nahvin ıslahı şarttır. Öğrencilerin yıllarca nahiv okuyup dili kullanma zorluğu çekmesini nahvin zorluğuna bağlar. Hâlbuki nahiv Arapça öğrenimini kolaylaştırmalıdır.

Nahvin zor hale gelmesinin bazı sebepleri vardır:

- Nahiv bilginlerinin kazanç elde etmek gayesiyle nahvi karmaşık hale getirmeleri...
- Nahvin mantık ilmi üslubuyla anlatılması...
- Kûfe ve Basra ekolü arasındaki ihtilaflar.
- Arapların her sözüne illet arama girişimleri.
- Nahivde geliştirilen tarifler. (filin tarifi, ismin tarifi vb.)

Müellifin ıslah teklifini, eleştirdiği unsurların düzeltilmesi şeklinde anlamaktayız. Eleştirilerini göz önünde bulundurursak Tantâvî'nin bahsettiği ıslah şunlarla mümkündür:

- Dil eğitiminde sade bir yöntem takip edilmelidir.

- Nahiv öğrencinin kolay anlayabileceği bir üslupla anlatılmalıdır.
- İhtilafli konular, detaylı kurallar ve tariflerle öğrenci meşgul edilmemelidir.
- Arapça öğretecek kişiler de dil sahasında salahiyyetli kimseler olmalıdır.

Tantâvî'nin Arapça eğitimi için önemli olan öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırmaya dair teklifleri ise şöyle özetlenebilir:

-Seviye itibariyle kolaydan zora doğru seçilen kitaplarla okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

-Eski metinlerin okunmasına özen gösterilmelidir. Öğrenci önüne gelen her metni okumamalıdır.

-Okullarda okutulan kitaplar kesinlikle yeterli değildir. Öğrenciler müfredat dışı belli oranda seçme metinler okumalıdır.

Tantâvî ayrıca Arapça eğitimi için hazırlanmış şerh ve haşiyelerin anlaşılması zor ve az verimli kitaplar olduğunu söyleyerek bu eserlerin telif üslubunu eleştirmektedir.

Tantâvî'ye göre Araplar bu dili öğretmek için İslam ülkelerine gidip, Müslüman çocuklarını eğitmelidirler. Bu faaliyet milliyetçilik adına değil din namına yapılmalıdır. Ancak ihmal sebebiyle Arapça eğitiminin gerektiği kadar yaygınlaşmadığı kanaatindedir.

Çoğu itibariyle yaklaşık yarım yüzyıl önce yapılan bu teklifleri değerlendirdiğimizde bir kısmının gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Arap dilini öğretmek gayesiyle telif edilen modern kitaplarda Tantâvî'nin teklif ettiği sade üslup kullanımı neredeyse ortak bir vasıf haline gelmiştir.

Öncelikle dil eğitiminde nahiv kurallarına eski dil eğitimi kitaplarına kıyasla daha az yer vermeye başlanmıştır.⁵² Daha doğru bir ifadeyle nahiv, sırf kuralları açıklamak yerine sözlü ve yazılı anlatımla uygulamaya ağırlık verilerek öğretilmeye çalışılmaktadır. Sözlü ve yazılı anlatım kabiliyetini geliştirmek için daha çok alıştırmalar üzerinde durulmaktadır.

⁵² Arapça öğretiminde ülkemizde okutulan *el-Arabîyyetü li'n-naşî'in* ve *el-Arabîyyetu beyne yedeyk* gibi serilerde dil kuralları konular arasına serpiştirilerek öğretilmektedir.

Çağımızda telif edilen müstakil nahiv kitaplarında da anlatım kolaylığını fark etmek mümkündür. Artık nahiv konuları üslup itibarıyla daha çok örnek ve alıştırmalarla, daha az kurallarla, detay ve tartışmalı konulardan uzak, uygulamaya yönelik bir tarzda izah edilmektedir. Tarifler daha kolay anlaşılır şekle sokulmuştur.⁵³

Eski dil kitapları, öğretici olmadan okunması ve anlaşılması zor bir mahiyet taşıırken çağımızda telif edilen kitaplar adeta öğrencinin kendi kendine anlayabileceği seviyede kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

Okuma alışkanlığı konusunda her ülkenin ve bölgenin kendine has şartları olmakla beraber yazarın öğrencilere gösterdiği -okul dışı- belli miktardan az olmayan nitelikli metin okunması gayesinin, yaygın uygulanan bir eğitim programına dönüştüğüne pek rastlanmamaktadır.

Arapçanın yaygınlaştırılması konusunda, Tantâvî'nin arzuladığı gayeye ancak çok sayıda Arap eğitimcinin katılacağı büyük çaplı uluslar arası organizasyonlarla ulaşmak mümkündür. Bu çapta çalışmaların varlığından bahsetmek zordur.

⁵³ Arap ülkelerinde ve ülkemizde yaygın olarak okutulan *en-Nahvu'l-vadh* adlı eserde bunu görmek mümkündür.